

УДК 339.944

Самсонова Л.В.

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин,
Київський національний торговельно-економічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ КОНТРАКТНИХ ВІДНОСИН¹ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ ВИРОБНИЧО-ЗБУТОВОЇ КООПЕРАЦІЇ

У статті було запропоновано методи оцінки контрактних відносин, зокрема: метод порівняння, аналіз і синтез, метод абсолютних, відносних і середніх величин, метод динамічних рядів, метод структурування і відповідно до даних методів розкрито значення контрактних відносин для міжнародної торгівлі та торгівлі ТНК. Розкрито вплив контрактних відносин на міжнародну кооперацію шляхом обрахування абсолютних та відносних показників торгівлі проміжними товарами. З метою представлення більш повної оцінки контрактних відносин у світових коопераційних процесах було здійснено порівняння обсягів контрактних відносин з показниками, що характеризують основні світові економічні процеси: обсяг світової торгівлі (товари і послуги разом), обсяг світової торгівлі послугами, потоки прямих іноземних інвестицій та накопичені ПІІ. В статті також пораховано співвідношення обсягів контрактних відносин із іншими міжнародними торговельними та інвестиційними транзакціями.

Ключові слова: контрактні відносини, міжнародна виробничо-збутова кооперація, міжнародна торгівля, прями інвестиції, транснаціональні компанії, проміжні товари, глобальні виробничі мережі.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ КОНТРАКТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРОИЗВОДСТВЕННО-СБЫТОВОЙ КООПЕРАЦИИ

Самсонова Л.В.

В статье предложены методы оценки контрактных отношений, в частности: метод сравнения, анализ и синтез, метод абсолютных, относительных и средних величин, метод динамических рядов, метод структурирования, а используя данные методы, было раскрыто значение контрактных отношений для международной торговли и торговли ТНК. Раскрыто влияние контрактных отношений на международную кооперацию путем расчета абсолютных и относительных показателей торговли промежуточными товарами. С целью представления более полной оценки контрактных отношений в мировых кооперационных процессах было проведено сравнение объемов контрактных отношений с показателями, характеризующими основные мировые экономические процессы: объем мировой торговли (товары и услуги вместе), объем мировой торговли услугами, потоки прямых иностранных инвестиций и накопленные ПИИ. В статье также посчитано соотношение объемов контрактных отношений с другими международными торговыми и инвестиционными транзакциями.

Ключевые слова: контрактные отношения, международная производственно-сбытовая кооперация, международная торговля, прямые инвестиции, транснациональные компании, промежуточные товары, глобальные производственные сети.

MODERN CONDITION OF CONTRACTUAL RELATIONS' DEVELOPMENT IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL PRODUCTION AND SALES COOPERATION

Samsonova L.

The article proposed methods for evaluating contractual relations, in particular: the method of comparison, analysis and synthesis, the method of absolute, relative and averaged variables, the method of dynamic series, the method of structuring. In accordance with these methods, the value of contractual relations for international trade and trade in TNCs was disclosed. The impact of contractual relations on international cooperation was revealed through the calculation of absolute and relative indicators of trade in intermediate goods. In order to present a more complete assessment of contractual relations in world cooperative processes, comparison of contractual relations with the indicators characterizing the main world economic processes: the volume of world trade (goods and services together), volume of world trade in services, flows of foreign direct investment and accumulated FDI were made. The article also calculated the ratio of volumes of contractual relations with other international trade and investment transactions.

Keywords: contractual relations, international production and sales cooperation, international trade, direct investments, multinational companies, intermediate goods, global production networks.

¹ Під контрактними відносинами за підходами експертів ЮНКТАД розуміють типи договірних взаємовідносин (підрядне промислове виробництво, аутсорсинг послуг, франчайзинг, ліцензування тощо), через які міжнародні компанії, і у першу чергу ТНК, координують діяльність в межах своїх глобальних виробничо-збутових ланцюгів і впливають на управління компаніями приймаючих країн, не приймаючи участі в капіталі цих компаній.

Постановка проблеми. Формування сучасних тенденцій в геопросторовому перерозподілі ринкової влади, зміщенні звичних центрів виробництва та в створенні надсучасних логістичних мереж напряму залежить від зміщення балансуючих точок між пріоритетними механізмами взаємодії – прямої торгівлі, прямого інвестування та контрактних відносин. Широкий спектр інструментів аналізу, діагностики й прогнозування світових торговельних та інвестиційних процесів дає можливість наочно відобразити картину економічного розвитку певної країни, групи країн чи усієї світової спільноти; створює можливості для прогнозування подальшого сценарію міжкраїнової взаємодії як в економічному так і в геополітичному векторі. Але поряд з існуючим потужним арсеналом методів та засобів оцінки показників прямого інвестування та торгівлі, в економічній літературі майже не висвітлюється тема аналізу контрактних відносин як невід’ємної складової міжнародної кооперації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розкриттю окремих аспектів міжнародних коопераційних зв’язків у форматі контрактних угод присвячені розробки таких вчених як Д. Хоргоса, Р. Фієнстра, Г. Хансона, Дж.М. Кампа, Л.С. Голдберга, Д. Хуммельса, Х. Егера, Дж. Егера, Т. Швєрера та Д. Кастелані. Разом з тим, у фаховій літературі наразі лишається дискусійним та потребує більш поглибленої уваги питання щодо методик оцінювання різного роду показників контрактних відносин у системі міжнародної виробничої та збутової кооперації із виокремленням її впливу на глобальний економічний розвиток у цілому та окремі групи країн.

Постановка завдання. Метою дослідження є виокремлення та систематизація актуальних методів аналізу контрактних відносин у системі міжнародної кооперації та розкриття їх прикладного значення для розрахунку результатуючих показників міжнародних контрактних відносин, які б повністю або частково відображали тенденції розвитку міжнародних бізнес-процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професор Кембриджського університету Фінбар Лівсі в своїй книзі «Від глобалізації до локалізації» розкриває, на його думку, основні аргументи щодо реструктури-

зації глобального середовища, а й можливого занепаду епохи глобалізації. Він зазначає, що технологічний прогрес, смаки споживачів, проблеми охорони довкілля та націоналізм є саме тими силами, що приведуть до локалізації. Дана аргументація має чотири підґрунтя. По-перше, аддитивне виробництво й тривимірний друк надають можливості для локалізованого виробництва, що є більш капіталоемним, ніж те, що залежить від традиційної економії на масштабі. По-друге, підвищення рівня заробітної плати в Китаї робить виведення виробництва за кордон менш привабливим. По-третє, споживачі потребують швидкої доставки виготовлених на замовлення товарів, а глобальні транспортні витрати залежать від лімітів на викид вуглецю. В-четвертих, націоналізм породжує заходи торговельної, податкової політики й політики у сфері регулювання, що перешкоджають виведенню виробництва за кордон [1].

Тенденції щодо скорочення обсягів перенесення виробничих активів за кордон підтверджує статистика про зменшення обсягів світових потоків прямих іноземних інвестицій у 2016 році на 2%, до \$ 1,75 трлн. Інвестиції в країни, що розвиваються, ще більше знизилися – на 14 відсотків, а потоки в найменш розвинені країни та структурно слабкі економіки залишаються нестабільними та низькими [2].

Навіть при тому, що обсяг виробництва в країнах з розвинутою економікою наближається до потенціального, ріст номінальної та реальної заробітної платні залишається низьким. Рушійні сили росту, в тому числі технологічний прогрес та торгівля, діяли нерівномірно, викликаючи взлети для одних і залишаючи інших позаду перед обличчям структурних здвигов. Виникнувши в результаті цього більш значна нерівність в доходах і багатстві сприяло посиленню розчарування в політиці й скептицизму по відношенню до вигод глобалізації [3].

Особливе значення таких векторів розвитку міжнародної економіки виражається для підвищення значущості міжнародних контрактних відносин як нових методів непрямой (неакціонової) взаємодії резидентів. Оцінка сучасного стану контрактних відносин (далі КВ), а тим паче їх значення для міжнародної виробничо-збутової кооперації та пріоритетів економічного розвитку – досить непроста задача. В першу чергу її складність обумовлює той факт, що результативність різних видів контрактних відносин вимагає релевантного співставлення. Потрібно відібрати показники таким чином, щоб вони не взаємовиключалися та не дублювалися, отримати, так би мовити, чистий цифровий масив інформації.

По-друге, не існує в сучасній економічній теорії специфічних методів (коефіцієнтів, індексів, моделей і т.д.) оцінки масштабів та ефекту впливу контрактних відносин на економіку окремих країн чи, наприклад, на міжнародну виробничо-збутову кооперацію або ж на інші процеси світової економіки.

Тим не менш, в арсеналі залишаються універсальні методи аналізу, що дають змогу хоча б поверхово сформувати уявлення про роль контрактних відносин у житті сучасної економічної спільноти: країни, блоку країн, ТНК, а й більше того для середнього та малого

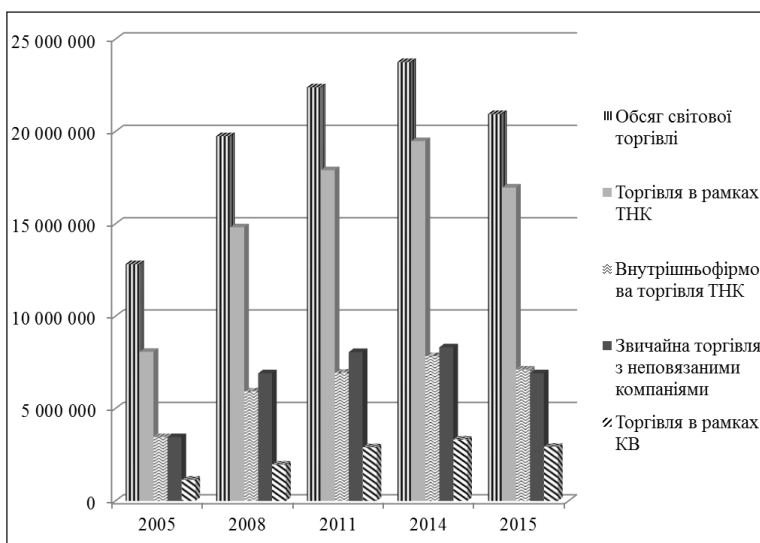

Рис. 1. КВ в структурі міжнародної торгівлі, 2005-2015 рр. [4]

бізнесу. До таких методів слід віднести метод порівняння, аналіз і синтез, метод абсолютних, відносних і середніх величин, метод динамічних рядів, метод структурування.

Використовуючи дані методи дослідження було отримано наступні результати: біля 80% світової торгівлі здійснюється в рамках ТНК, при цьому, внутрішньофірмова торгівля складає третину від торгівлі в рамках ТНК, ще третину займає звичайна торгівля ТНК з іншими не пов'язаними компаніями і біля 13% від торгівлі ТНК складає торгівля в рамках контрактних відносин (рис. 1) [4].

Можна стверджувати, що контрактні відносини займають вагоме місце в глобальних виробничих мережах ТНК та здійснюють значний внесок в розвиток міжнародної торгівлі. Слід зазначити, що в 2015 році, коли внутрішньофірмова торгівля ТНК перевищила пряму торгівлю, спад торгівлі в рамках контрактних відносин в 11,8% був менший від спаду прямої торгівлі ТНК – 16,8%, і більший від скорочення показника внутрішньофірмової торгівлі в 9,1%. Виходячи з цього,

можна припустити, що торгівля в рамках КВ в однаковій мірі залежить від торгівлі як з пов'язаними компаніями, так і з сторонніми контрагентами.

Існує гіпотеза, що міжнародні контрактні відносини можна оцінити за допомогою показника обсягу торгівлі проміжними товарами (див. табл. 1) – це частково оброблені товари, які використовуються як сировина у виробництві інших товарів, в тому числі, товарів кінцевого споживання [5]. Характеристика проміжних товарів як фізичних товарів може бути оманливою, оскільки в розвинутих країнах приблизно половина вартості проміжних витрат складається з послуг.

Відповідно до представлених даних можна зробити висновок, що в 2014 році найбільшим імпортером та експортером проміжних товарів був Європейський союз (28), Китай та США зі значення більше 10% від світового експорту/імпорту. З цього слідує, що ці країни найбільш активно залучені до міжнародних коопераційних відносин через контрактні відносини.

Таблиця 1. Провідні експортери та імпортери проміжних товарів, 2014 рік

Країни	Вартість, млрд дол США	Частка у світовому експорті/імпорті, %		Темп приросту експорту/імпорту, %			
		2010	2014	2014/2010	2012/2011	2013/2012	2014/2013
Експортери							
Європейський союз (28)	2784	35,9	34,8	4	-6	7	0
Китай	963	9,6	12,1	11	6	11	6
США	771	10,2	9,6	4	1	0	1
Японія	368	6,5	4,6	-3	-3	-10	-7
Корея	323	3,8	4,0	7	1	5	5
Тайпей, Китай	282	2,9	3,5	11	-3	1	37
Сінгапур	226	3,1	2,8	3	0	3	1
Канада	201	2,7	2,5	3	-2	-1	1
Швейцарія	177	1,4	2,2	19	-4	3	72
Бразилія	148	2,0	1,9	4	-7	2	-6
Індія	140	1,7	1,8	6	-2	16	-10
Австралія	135	1,7	1,7	5	-7	4	-8
Малайзія	128	1,8	1,6	3	-5	-1	3
Тайланд	112	1,5	1,4	3	-7	0	-1
Російська Федерація	111	1,2	1,4	8	19	-4	-3
Всього	6868	86,0	86,0	5	-3	4	2
Імпортери							
Європейський союз (28)	2602	33,9	32,4	3	-10	3	3
Китай	1147	13,2	14,3	7	1	8	0
США	833	9,4	10,4	7	4	0	6
Японія	290	4,0	3,6	2	-5	-6	4
Мексика	237	2,7	3,0	7	5	2	5
Індія	213	2,7	2,7	4	-4	-7	0
Південна Корея	200	3,1	2,5	-1	-5	0	-14
Канада	198	2,5	2,5	4	3	-2	1
Сінгапур	173	2,3	2,2	3	2	2	0
Швейцарія	159	1,1	2,0	21	-8	5	88
Тайпей, Китай	124	2,1	1,5	-3	-10	-4	-9
Малайзія	123	1,6	1,5	3	-2	3	2
Туреччина	123	1,4	1,5	7	-3	11	-5
Тайланд	121	1,6	1,5	2	2	0	-11
Бразилія	118	1,4	1,5	6	-1	7	-4
Всього	6661	83,1	83,0	4	-4	2	2

Джерело: складено автором на основі [5]

Таблиця 2. Співвідношення обсягів КВ із іншими міжнародними торговельними та інвестиційними трансакціями, у %

№ з/п	Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1.	КВ по відношенню до обсягів торгівлі,%	9	9	9	9	9	10	10
2.	КВ по відношенню до потоків ПІІ,%	126	125	135	150	162	113	113
3.	КВ по відношенню до накопичених ПІІ,%	9	9	9	9	8	8	7
4.	КВ по відношенню до обсягів світової торгівлі послугами,%	45	44	45	44	40	41	41

Джерело: розраховано автором на основі [4; 6; 7; 8]

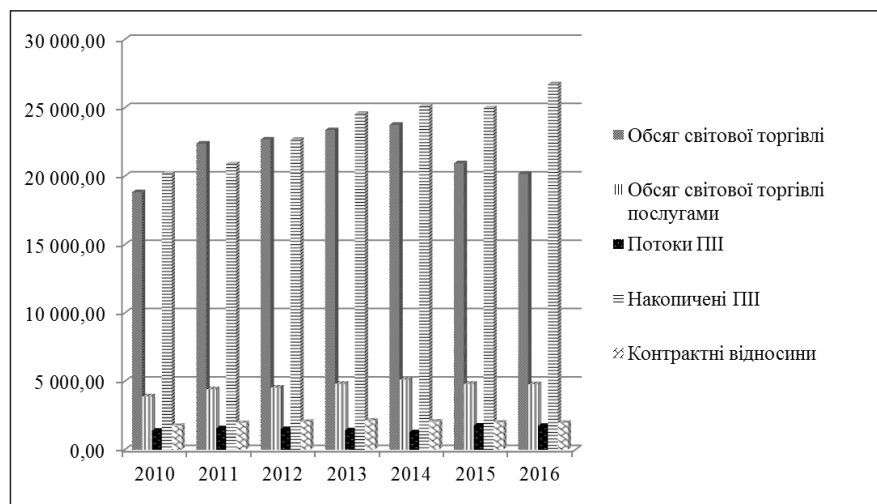

Рис. 2. Обсяги торгівлі в рамках транскордонних контрактних відносин у порівнянні з іншими торговельними та інвестиційними трансакціями, млрд дол. США [4; 6; 7]

З метою представлення більш повної оцінки КВ у світових коопераційних процесах, доцільно здійснити порівняння обсягів контрактних відносин з показниками, що характеризують основні світові економічні процеси: обсяг світової торгівлі, обсяг світової торгівлі послугами, потоки прямих іноземних інвестицій та накопичені ПІІ (див. рис. 2). З огляду на те, що ПІІ, зважаючи на механізм їх функціонування, є протиставленими КВ за своєю суттю; й в процесі вибору шляхів розвитку виробничих мереж ТНК вони протиставляються один одному як дві полярні альтернативи вибору, то процес їх порівняння наглядно відобразить сучасні тенденції в міжнародному кооперуванні зокрема і в світовій економіці загалом.

Як ми бачимо з рисунка, операції контрактних відносин з 2010 по 2015 роки за своїми обсягами перевищують щорічні потоки ПІІ, наприклад, в 2010 році КВ було здійснено на 365 млрд дол США, в 2013 та 2014 роках ця різниця досягла 700 млрд дол США, а в 2015 відбулося суттєве скорочення різниці між КВ та потоками ПІІ; обсяги КВ склали 1994 млрд дол США, а потоки ПІІ 1762 млрд дол США, така зміна мала двосторонній характер: обсяги КВ вперше за п'ять років скоротилися в порівнянні з попередніми роками, а потоки ПІІ значно зросли. Нижче, в таблиці 2 представлено співвідношення між обсягами контрактних відносин та основними показниками міжнародних світогосподарських процесів.

В таблиці 2 наведені показники, що відображають вагу контрактних відносин відповідно до основних

економічних характеристик світових процесів. Як ми бачимо, КВ в світовій торгівлі в середньому за шість років стабільно займає 9%, тобто тенденції розвитку світової торгівлі співзвучні з тенденціями КВ. В обсягах світової торгівлі послугами контрактні відносини в середньому займають 43%, тобто майже половина усієї торгівлі послугами в світі відбувається в процесі реалізації механізмів контрактних відносин між резидентами різних країн. Саме цей показник найхарактерніше розкриває та вказує на значущість контрактних відносин як у світовій економіці, так і в міжнародних коопераційних зв'язках. Як було зазначено раніше, обсяг контрактних відносин з 2010 по 2015 роки суттєво переважав над обсягом потоків ПІІ, тобто КВ являються достойною альтернативою стратегії інтерналізації.

Висновки з проведеного дослідження. Контрактні відносини як один із механізмів взаємодії контрагентів в міжнародній економіці, безпосередньо впливають на формування тенденцій у світовому бізнесі. В першу чергу, ТНК використовують КВ для завоювання нових локацій та ринків, для перерозподілу свого виробництва та зміцнення ринкової влади у приймаючих країнах. Тенденція щодо перевищення річних потоків КВ над потоками ПІІ свідчить про зміну пріоритетів у виборі механізмів орудування на економічних просторах приймаючих країн. Найактивніше контрактні відносини у побудові своїх коопераційних мереж використовують такі країни, як США, Китай та Японія, а також Європейський союз у складі 28 країн; вони являються як основними імпортерами, так і експортерами

проміжних товарів та послуг. Контрактні відносини послугами, адже 43% від усього її обсягу складає саме відіграють надзвичайно важливе значення для торгівлі торгівля послугами в рамках КВ.

1. Finbarr L. *From Global to Local: The Making of Things and the End of Globalisation Profile Books / Finbarr L.* – London, 2017. – 224 pp.

2. UNCTAD (2011d) – WIR17. *World Investment Report 2017: Investment and digital economy.* New York and Geneva: United Nations.

3. Морис Обстфельд. *Мировой экономический подъем открывает глобальное окно возможностей / Обстфельд М.* // [Electronic resource]. – Access: URL: <https://blogs.imf.org/>. – Name of the screen.

4. *Statistical data Organization for economic co-operation and development [electronic resource].* – Access: URL: <http://stats.oecd.org/#/>. – Name of the screen.

5. *Statistical data Intermediate Goods in Trade Statistics [Electronic resource].* – Access: URL: <https://unstats.un.org/unsd/tradekb/Knowledgebase/Intermediate-Goods-in-Trade-Statistics/>. – Name of the screen.

6. *Statistical data World Trade Organization [Electronic resource].* – Access: URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2016_e/wts16_chap9_e.htm/. – Name of the screen.

7. *Statistical data International monetary fund [Electronic resource].* – Access: URL: <http://data.imf.org/regular.aspx?key=60947517/>. – Name of the screen.

8. *Statistical data United nations conference on trade and development [Electronic resource].* – Access: URL: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=17629>. – Name of the screen.

E-mail: samsonova.lilija.gov.ua@ukr.net